

Within the Zarichne district, 5 types of localities are allocated. An assessment for agricultural use found that the area's soils are unfavorable or limited and unsuitable for the cultivation of grain and technical crops and are moderately favorable for potatoes, but most of them are occupied by forests (43%), meadows. Taking into account radioactive contamination and swampiness of the region's land are almost unsuitable for agriculture.

Key words: *landscape areas, use, soils, bonitet, Zarichne, Polesye.*

Дата надходження: 23.04.2021

УДК 332.3:502.35(477):339.9

В. В. Мірошниченко, к. е. н., доцент,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,

В. О. Тьорло, к. е. н., доцент,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ АГРАРНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ХХІ СТОЛІТТІ

У статті досліджено вплив аграрного землекористування на перспективи сталого розвитку України, окреслено існуючі проблеми, висвітлено місце нашої країни у світовому експорті окремих видів продовольства та екологічні наслідки сільськогосподарського виробництва. Розкрито можливі шляхи та першочергові заходи щодо його удосконалення. Обґрунтовано необхідність зростання вартості сільгоспугідь в сучасних умовах через вплив ринкових механізмів.

Ключові слова: *сталий розвиток, аграрне землекористування, екологія, ґрунтовий покрив, родючість, ерозія, ринок землі.*

Аграрне землекористування (АЗ) є виробничою базою для розвитку АПК країни, а отже, впливає на забезпечення населення продуктами харчування, харчової та легкої промисловості – сировиною і на обсяги експорту. Проте сільське господарство за використовуваних в наш час технологій та існуючій організації виробництва призводить до деградації природного середовища і обумовлює виникнення екологічних, соціальних та економічних проблем, від розв'язання яких значною мірою залежать перспективи сталого розвитку нашої країни.

На території України розташовані великі масиви чорноземів, що відзначаються серед ґрунтових відмін найвищою в світі природною родючістю. Ця обставина сприяла надзвичайно високому рівню аграрної освоєності земельного фонду: питома вага сільгоспугідь в його структурі становить 68,5%, а розораність – 54,2%, проти пересічного по країнах Європи показника на рівні 35% [1, с. 3]. Але для земельного фонду України характерні значні регіональні відміни аграрного використання. Так, у Запорізькій, Кіровоградській та Миколаївській областях частка сільгоспугідь в загальній земельній площі перевищує 81%, а розораність становить понад 69. Ще в 13 областях розораність складає більше 60%. Найнижчі значення розглядуваних показників були в Закарпатській (відповідно 35,2 і 15,6%), Івано-Франківській (44,6 і 28,8%), Рівненській (45,8 і 32,8%) та Волинській (52,0 і 30,1%) областях [1, с. 6], що значною мірою обумовлено орографічними особливостями, значною лісистістю та заболоченістю території.

За даними Держгеокадастру в Україні є 45,3 тис. фермерських господарств, в користуванні яких знаходяться 3,8 млн.га сільгоспугідь. Але з площею землекористування понад 500 га було всього 11 господарств. Значного поширення в Україні набули агрохолдинги, ТОП – 117 з яких мають в своєму землекористуванні 6,45 млн.га сільгоспугідь. Площа землекористування десяти найбільших агрохолдингів була в межах 116,5 – 550 тис.га [1, с. 12]. Господарствам державної форми власності останнім часом не надається належної уваги, хоча у вирощуванні окремих важливих видів продукції вони можуть займати провідні позиції. В країні доцільно розвивати різні за рівнем організації та власністю форми землекористування. Державою повинні бути створені рівні можливості для їх успішного функціонування, але за існуючих умов пріоритет має бути наданий фермерським господарствам.

Місце України у світовому експорті продовольства з окремих видів продукції в 2018/2019 МР було таке: перше – соняшникові олія та шрот, друге – ріпак, четверте – кукурудза, ячмінь, жито, мед, сорго, п'яте – пшениця [2, с. 4]. При цьому ефективність використання земельного фонду України за показником доданої вартості продукції АПК у сталих цінах 2010р. на 1 гектар сільгоспугідь була \$ 0,4 тис. як і в США, але це в 4 рази менше, ніж у Франції, в 5,5 разів порівняно з Туреччиною, але на \$ 0,1 тис. більше, ніж в Росії [2, с. 5].

В Україні посівні площі сільгоспкультур в господарствах усіх категорій становлять 27,8 млн.га. В їх структурі домінуюче становище займають пшениця – 24,4%, соняшник - 20,7, кукурудза на зерно – 14,7%. Проте

пересічна урожайність сільгоспкультур значно нижча, ніж в розвинених країнах світу [3, с. 1-9]. Так, у високоурожайному для нашої країни 2019р. порівняно із Францією урожайність соняшнику була меншою на 6,2%, пшениці – на 37%, цукрового буряку – на 48% [4, с. 1-5]. Тому в нашій країні необхідно мобілізувати резерви підвищення агропродуктивності сільгоспугідь. В цьому відношенні важливе значення має своєчасне удобрення ґрунтового покриву та підживлення посівів. Проте внесення добрив має відбуватися за науково обґрунтованими нормами. Зараз в Україні пересічно на один гектар удобреної площі вноситься в перерахунку на поживні речовини 281 кг органічних та 56,5кг мінеральних добрив [2, с. 36], що вкрай недостатньо як за співвідношенням, так і за обсягами. Особливо це стосується органічних добрив. Але враховуючи стан тваринництва в Україні в наш час, то стає очевидною складність вирішення проблеми поповнення втрат гумусу. Особливо виваженим повинно бути використання у землеробстві засобів захисту рослин. Площа застосування пестицидів в Україні складає 17,8 млн.га. При цьому найбільше їх було внесено під посіви соняшнику – 7,8тис.т у активній речовині, кукурудзи – 4,8тис.т, пшениці – 4,1тис.т [2, с. 37].

Вплив сільськогосподарського виробництва на екологічний стан ґрунтового покриву України вкрай негативний. Зокрема, 1060 тис.га угідь засолені, а 1633тис.га – солонцюваті, 1569тис.га – перезволожені, 964 тис.га – заболочені, а 9136 тис.га – кислі. Понад 1,1 млн.га деградованих, техногенно забруднених і малопродуктивних угідь підлягають консервації[5, с. 4]. Для навколишнього середовища та здоров'я населення небезпечним є не тільки використання, але й наявність земель, що забруднені радіонуклідами, пестицидами, солями важких металів. Ці інградієнти з поверхневими та підземними водами можуть переноситися на значні відстані та завдавати шкоди флорі і фауні, а через харчові ланцюги викликати захворювання у населення.

Слід зазначити, що на значних територіях в Україні поширені водна ерозія. Площа змитих угідь за різними даними сягає від 13,3 [5, с. 4] до 16 [6, с. 1] млн.га. Втрати гумусу на еродованих землях складають 30 – 70% [6, с. 2], а на 68тис.га в ґрунтах гумусовий горизонт повністю втрачений[5, с.4]. Вказаний процес і далі поширюється. Тому запровадження заходів щодо його припинення є вкрай необхідним.

Значно впливає на відтворення родючості ґрунтових відмін структура посівів сільськогосподарських культур. На відміну від традиційних груп (зернові та зернобобові, технічні, кормові) їх доцільно поділити залежно від впливу на ґрунотвірні процеси на ґрунтовідновлювані (багаторічні та за

певних умов однорічні трави, зернобобові, сидерати) та ґрунтовиснажливі, до яких належить решта районованих культур. При розміщенні посівів просапних культур, враховуючи їх високу ерозійну небезпечність, особливу увагу необхідно звертати на ухил земельної ділянки.

Екологічний стан в землеробстві України та зростання світового попиту на високоякісні продукти харчування, обумовлюють необхідність розвитку органічного виробництва рослинницької продукції. За останні 10 років площа органічного землеробства зросла в 1,5рази і становить 422 тис. га. Максимальні площі органічних посівів були під пшеницею – 54,9тис.га; олійними культурами – 52,0; кукурудзою – 23,1тис.га [1, с. 6; 2, с. 9]. Це не достатньо, проте цей напрям є надзвичайно перспективним.

За існуючих в наш час в Україні економічних умов першочерговими заходами щодо простого відтворення родючості ґрунтового покриву повинні бути ті з них, що не вимагають значних капіталовкладень. До таких можна віднести зменшення розораності територій за рахунок малопродуктивних земель, припинення розміщення просапних культур на угіддях з ухилом понад 3°, збільшення площ під багаторічними травами, запровадження технологій поверхневого обробітку ґрунту.

Особливістю цих препаратів є те, що їх негативний вплив не має нижнього допустимого порогу накопичення і при внесенні одразу пригнічує природні механізми стримування розповсюдження та знешкодження шкідливих комах, грибів, бур'янів, а також негативно впливає на здоров'я людей.

В Україні гостро стоїть питання щодо становлення ринку земель сільськогосподарського призначення. Але оренда угідь за існуючих в Україні умов дає можливість за відсутності належного контролю вирощувати найбільш прибуткові культури з порушенням агротехнічних норм. Це призводить до виснаження та деградації ґрунтів та забруднення природного середовища. Крім того через занижений розмір орендної плати за сільгоспугіддя бюджети різних рівнів не доотримують близько 1млрд. грн. на рік [5, с. 7].

Середній показник вартості ріллі в Україні нижчий порівняно із східно-європейськими країнами в 3,75 (Болгарія) – 10,83(Сербія)рази, а відносно його рівня у високорозвинутих країнах Європи – від 13,3 (Іспанія) до 35 (Австрія) разів [5, с. 13]. Тому для встановлення в Україні ринку земель сільськогосподарського призначення нагальним є зростання вартості всіх видів сільгоспугідь, що можливо лише за умови збільшення на них попиту.

Головним завданням у вирішенні проблем аграрного землекористування в Україні є пошук ефективного власника та землекористувача сільгоспугідь.

Для того, щоб такий власник з'явився, в країні має бути створений ефективний механізм державного регулювання аграрного землекористування, який на основі поєднання правових, адміністративних і економічних важелів сприяв би раціональному використанню і відтворенню природного середовища і дозволяв би вирощувати сільськогосподарську продукцію в необхідному асортименті, обсягах та якості. При цьому повинні бути обгрунтовані та затверджені державою поетапні програми вирішення проблем АЗ із визначенням реальних джерел фінансування. Успішне вирішення вказаних питань є необхідною умовою сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Земельний довідник України 2020 / Інфографічний довідник. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelny-dovidnik-ukrayini--baza-danih-pro-zemelny-fond-krayini>.

2. Агробізнес у 2018/2019 МР / Агробізнес України: Інфографічний довідник. URL: [the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2019.pdf](https://www.infographics.gov.ua/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2019.pdf).

3. Агробізнес сьогодні 2010 - 2020 / Агробізнес. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/13811-hlobalni-lidery-ahroproduktivnosti.html>

4. Урожайність сільськогосподарських культур на 01 листопада 2019 року / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними : Постанова КМ від 7 червня 2017р. N413/ Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>.

6. Еродованість ґрунтів України : Карта еродованості ґрунтів. URL: <https://superagronom.com/karty/erodovanist-gruntiv-ukrainy>.

The article examines the impact of agricultural land use on the prospects of sustainable development of Ukraine, outlines the existing problems, highlights the place of our country in world exports of certain foods and the environmental consequences of agricultural production. Possible ways and priority measures for its improvement are revealed. The necessity of increasing the value of agricultural lands in modern conditions due to the influence of market mechanisms is substantiated.

Key words: *sustainable development, agricultural land use, ecology, soil cover, fertility, erosion, land market.*

Дата надходження: 24.04.2020